

Mobilizacja i etniczność. Procesy mobilizacji mniejszości narodowych i etnicznych w województwie zachodniopomorskim na tle doświadczeń grup narodowościowych w innych regionach, red. Marzena Giedroń, Dorota Kowalewska, Małgorzata Mieczkowska. Wydawnictwo ZAPOL, Szczecin 2012, ss. 298.

Analiza współczesnego stanu instytucjonalnego oraz aktywności kulturowej mniejszości narodowych jest ważnym wyzwaniem zarówno naukowym, jak i potrzebą praktyki, zwanej budową społeczeństwa obywatelskiego. Nośną kategorią jest w tym *mobilizacja*. Rozumiana jest ona najczęściej jako pobudzanie do działania, jako impuls do szybszego i lepszego zrobienia czegoś, bądź też jako przygotowanie do skutecznego i sprawnego przeprowadzenia jakiegoś zamierzenia. Zdolność mobilizacji kształtuje sposób i jakość egzystencji danej społeczności. Mobilizacja jest procesem, *poprzez który grupa przekształca się ze zbioru biernych jednostek w aktywnego uczestnika życia publicznego*. Jest uaktywnieniem i uzewnętrznieniem potencjału tkwiącego w zasobach strukturalnych i organizacyjnych. W badaniach stosunków etnicznych łączy się mobilizację ze społecznie zorganizowanym działaniem, orientującym się na określone kryteria społeczne. Proces zawiera w sobie aktywizację postaw i inicjatyw związanych z deklaracjami etnicznymi. Powoduje „swoistą żywotność” cech i wartości kulturowych traktowanych w odrębnie mniejszości jako podstawowe. Charakteryzuje się także determinacją zmian mających na celu uchronienie mniejszości przed procesem anachroniczności i wykluczenia. Taka sytuacja sprzyja podejmowaniu działań o charakterze kulturowym, społecznym czy politycznym na rzecz danej grupy, mających na celu jej wzmocnienie i przeciwdziałanie wpływom innych grup. Mobilizacja jako rzeczywistość kulturowa w życiu mniejszości narodowych i etnicznych jest przedmiotem analizy poznawczej, którą ukazuje się w prezentowanej książce.

Ukazuje się dwadzieścia kwestii poznawczych, tj. 1. Etnopolityczny wymiar współczesnego Zakarpacia; 2. „A Serbsce” jako przykład działań na rzecz praw językowych mniejszości

serbskołużyckiej; 3. Serbische Trachten als Repräsentationsobjekte sorbischer Kulturland – schaft. Das Beispiel der Gemeinde Horno/Rogow in der Lausitz; 4. Przed i po dewaluacji. Różnice i podobieństwa w programach politycznych Mebyon Kernow i Plaid Cymuru; 5. Sytuacja oświatowa dzieci z mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce (1990–2010); 6. Regulacja spraw majątkowych gmin wyznaniowych żydowskich i żydowskich wyznaniowych osób prawnych na Ziemiach Zachodnich i Północnych; 7. Kwestie finansowania mniejszości w Polsce. Realizacja programu na rzecz społeczności romskiej w województwie zachodniopomorskim; 8. Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność z językiem regionalnym a publiczne radio w województwie zachodniopomorskim. Szkice do portretu; 9. Wsparcie mniejszości narodowych i etnicznych przez organy władzy publicznej w województwie zachodniopomorskim – próba oceny; 10. Blaski i cienie działalności szczecińskich szkół z narodowymi językami nauczania; 11. Kształtowanie się i przemiany mniejszości wyznaniowych na ziemi lubuskiej 1945–1989; 12. Obrona zagrożonej tożsamości czy „wroga nacjonalistyczna działalność”? Aktywność społeczno-kulturalna Ukraińców na Pomorzu Zachodnim w latach 1975–1989; 13. Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce – geneza, formy działalności i perspektywy; 14. Życie organizacyjne mniejszości niemieckiej w Polsce po 1989 roku; 15. Nauczanie języka ukraińskiego w województwie zachodniopomorskim – stan, osiągnięcia, problemy; 16. Tam, gdzie spotykają się kultury... Uniwersytet Otwarty „Na styku kultur” – uwagi prakseologiczno-logistyczne; 17. Mniejszości jako partner instytucji kultury; 18. Proces mobilizacji etnicznej Romów na przykładzie Międzynarodowych Spotkań Zespołów Cygańskich Romane Dyresa; 19. Związek Romów Polskich z siedzibą w Szczecinku jako lokalna, regionalna, ogólnokrajowa oraz działająca na arenie międzynarodowej organizacja romska; 20. Obraz ostatniego dwudziestolecia działalności szczecińskiego oddziału Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów.

Charakteryzując etnopolityczny wymiar Zakarpacia wskazuje się, że region ten ma wspól-

ne granice z czterema państwami: Polską, Słowacją, Węgrami i Rumunią. Jest unikatowy ze względu na okoliczność, że przez stulecia mieszkają w nim obok siebie przedstawiciele ponad stu narodowości. Według spisu ludności z 2001 r. zamieszkuje w nim ponad 12 546 tys. osób, w tym ponad 10,1 tys. stanowią Ukraińcy (80,5%), Węgrzy – ponad 151,5 tys. (12,1%), Rumuni – 32,1 tys. (2,6%), Rosjanie – 32,0 tys. (2,5%), Romowie – 14,0 tys. (1,1%), Słowacy – 5,6 tys. (0,5%), Niemcy – 3,5 tys. (0,3%), Białorusini – 1,5 tys. (0,1%), Żydzi – 265 osób (0,04%). Nowym czynnikiem identyfikującym etnicznie są Rusini, sytuują się oni wewnątrz środowiska narodu ukraińskiego, doprowadzili do aktywizacji ruchów społecznych wszystkich grup etnicznych Zakarpacia. Działalność rozwinęły narodowościowe towarzystwa kulturalne, rozpoczęto druk periodyków, nadawanie audycji radiowych i telewizyjnych w językach narodowych przedstawicieli mniejszości narodowych regionu. W wykładzie dostarcza się bogatej wiedzy faktograficznej i eksplanacyjnej o aktywności różnych społeczności etnicznych oraz ich instytucjonalizacji. Wskazując położenie mniejszości serbołużyckiej przypomina się, że współcześnie w RFN jako mniejszości narodowe traktuje się społeczności duńską, serbołużycką (Górnołużycanie i Dolnołużycanie), fryzyjską (północni i wschodni Fryzowie) oraz romską (Sinti i Roma). RFN enumeratywnie określa ich uprawnienia, jednak nie definiuje pojęcia *mniejszość*. Serbołużycanie, będąc autochtoniczną mniejszością narodową, nie mają zarazem państwa, w którym stanowiliby większość. Terytorium RFN jest zatem dla nich jedyną ojczyzną. W prezentacji Serbołużyczan dostarcza się usystematyzowanej wiedzy o meandrach ich położenia w rzeczywistości politycznej w końcu XX i na początku XX w. Pogłębionej wiedzy o organizacji życia mniejszościowego w Łżycach dostarcza się w charakterystyce życia wiejskiego, sytuującego się na pograniczu niemiecko-polskim w pobliżu Kotbus i Gubina. W charakterystyce sięga się do rzeczywistości kulturowej z końca XIX w., którą odnosi się do współczesności.

Nowe zarysowanie kwestii narodowościowych i etnicznych prezentuje się w przestrzeni brytyjskiej, podkreśla się odrębność etniczną, języko-

wą i kulturową, m.in. ujawniającą się w Szkocji, Walii i Irlandii Północnej. Podkreśla się specyfikę rozwiązań prawnych oraz stanowiska wyrażane w programach partii politycznych.

Ukazując problemy edukacyjne mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, podkreśla się, że są one uregulowane wieloma aktami prawnymi zarówno wewnętrznymi, jak i międzynarodowymi. Do najważniejszych z nich należą: 1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., ustawa o systemie oświaty, z 7 września 1991 r., rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie organizacji kształcenia umożliwiającego podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczestników należących do mniejszości narodowych z 24 marca 1992 r. (s. 70–73). Ustawa z 6 stycznia 2005 r. zagwarantowała mniejszościom narodowym i grupom etnicznym możliwość organizowania nauki języka mniejszości, geografii i historii. Kształcenie młodzieży należącej do mniejszości może odbywać się w szkołach z ojczystym językiem nauczania, szkołach dwujęzycznych oraz w szkołach z dodatkową nauką języka ojczystego. W ujęciu tabelarycznym wskazuje się nauczanie języków mniejszości narodowych oraz grup etnicznych; wykorzystuje się informacje Głównego Urzędu Statystycznego.

Nośną kwestią dla opinii publicznej są sprawy majątkowe wspólnot mniejszościowych. W analizie poznawczej dostarcza się usystematyzowanej wiedzy o regulacjach z tej sfery w odniesieniu do gmin wyznaniowych żydowskich i żydowskich wyznaniowych osób prawnych. Pierwsze zapowiedzi uregulowania tych kwestii określono w Manifeście PKWN. Wskazano m.in.: Żydom po bestialsku tępiącym przez okupanta zapewniona zostanie odbudowa ich egzystencji oraz prawne i faktyczne równouprawnienie (s. 89). Ukazuje się meandry tej rzeczywistości, a w tym, zmiany jakie nastąpiły w 1997 r. po ogłoszeniu nowych regulacji prawnych.

Na Ziemiach Zachodnich i Północnych znacząco ujawniły się pozostałości, należące do gmin synagogałnych, działających do 1933 r. na terytorium Rzeczy Niemieckiej. W rewolucyjnej wielu instytucji (w tym synagog) istotne są środki finansowe z Unii Europejskiej.

Kwestie finansowania mniejszości ukazano też na przykładzie społeczności romskiej w województwie zachodniopomorskim. W prezentacji problemu dostarcza się analitycznej wiedzy o inicjatywach mobilizacji życia mniejszościowego, kwestiach finansowych, jak też o sposobach ich wykorzystania. Podkreśla się, że z otrzymanych dotacji została poprawiona sytuacja mieszkaniowa rodzin romskich, wyremontowano wiele mieszkań, wybudowano mieszkania socjalne, poprawiono sytuację sanitarną i elektryczną w wielu romskich lokalach mieszkalnych (s. 121).

Zauważa się w ostatnich latach istotne zmiany ujawniające się w sferze dostępu mniejszości do mediów publicznych. Proces ten kształtowany jest zarówno poprzez realizację składanych przez mniejszości postulatów, rozwój regulacji polityczno-prawnych dotyczących ich praw, jaki podyktowany został zachodzącą rewolucją technologiczną. Ujawnia się dyskurs – co jest programem mniejszości? Wskazuje się, że główne jego ogniwa stanowią: 1. w całości poświęcanie danych form twórczości problematyce dotyczącej mniejszości narodowych, etnicznych albo społeczności posługującej się językiem regionalnym; 2. przedstawiciele mniejszości nie tylko biorą udział, ale sami mówią o sobie i o swoich sprawach; 3. wyraźne określenie adresata – konkretnej mniejszości będącej odbiorcą danej twórczości; 4. realizacja w języku danej mniejszości podjętego zadania; 5. określanie formy danej twórczości poprzez zespół złożony z przedstawicieli konkretnej mniejszości. W prezentacji problemu dostarcza się wiedzy o meandrach rozwoju programów radiowych dla mniejszości Pomorza Zachodniego.

Analitycznie wskazuje się w wykładzie na program wsparcia mniejszości przez organy władzy publicznej w województwie zachodniopomorskim. Stawia się też pytanie? Czy nie ujawnia się „uzależnianie się” od finansów państwa w podobny sposób, jak się też dzieje z niektórymi organizacjami pozarządowymi. Zauważa się też, że system wsparcia finansowego mniejszości może być traktowany jako narzędzie kontroli nad nimi.

Według danych Narodowego Spisu Ludności z 2002 r. w województwie zachodniopomorskim identyfikację z społecznościami mniejszo-

ściowymi ujawniło 5967 osób, a w tym: 3703 osób jako Ukraińcy, 1014 – Niemcy, 699 – Romowie, 221 – Rosjanie, 117 – Białorusini, 67 – Litwini, 66 – Łemkowie, 44 – Żydzi, 11 – Kaszubi, 9 – Tatarzy, 8 – Ormianie, 6 – Czesi, 2 – Słowacy.

Usystematyzowanej wiedzy o edukacji mniejszościowej w szkołach z narodowymi językami nauczania w Szczecinie dostarcza się w rzeczywistości meandrów życia politycznego od czasu zakończenia II wojny światowej. Zauważa się, że Szczecin stał się miejscem spotkań dwóch społeczności, które dzieliła i jednocześnie łączyła historia. Od wiosny 1964 r. w mieście tym przebywała grupa polskich Żydów, która zamieszkiwała głównie dzielnicę zajmowaną przez ludność niemiecką, powracającą do miasta po zakończeniu działań wojennych, według oficjalnych danych ok. 2,8 tys. osób. Społeczność żydowską w 1946 r. szacowano na ok. 31 tys. osób. W tej sytuacji ujawnia się potrzeba rozwiązania kwestii edukacyjnych. Przypomina się, że polskie władze zakładały, że wszyscy Niemcy zostaną wysiedleni, a zatem nie widziały potrzeby tworzenia placówek szkolnych dla ich dzieci. Aczkolwiek tworzono dla nich szkoły w enklawach zajętych przez oddziały armii radzieckiej; w 1946 r. za zgodą radzieckich władz wojskowych powstały szkoły dla dzieci niemieckich. W tym czasie tworzyli też swoje szkoły przedstawiciele społeczności żydowskiej. W prezentacji problemu dostarcza się usystematyzowanej wiedzy o funkcjonowaniu tych szkół do lat 70. XX w.

Specyfikę kształtowania życia mniejszościowego zilustrowano rzeczywistością ujawniającą się na ziemi lubuskiej w latach 1945–1989. Wskazuje się tu na uwagę prowadzonej polityki przez państwo oraz jej skutki ujawniające się w przestrzeni regionalnej. Podobnie odwołując się do materiałów archiwalnych zarysowano sytuację społeczności ukraińskiej, podkreślając przy tym zagrożoną tożsamość w sytuacji kreowania rzekomego „wroga nacjonalistycznej działalności”. Przypuszcza się, że w 1975 r. drastycznie zawężano możliwości prowadzenia oficjalnej działalności społeczno-kulturalnej i edukacyjnej Ukraińcom w Polsce (s. 167). W 1989 r. w rzeczywistości przemian społeczno-ustrojowych nastąpiło prawne uznanie istnienia w Pol-

see mniejszości niemieckiej. Skutkiem tego stało się podejmowanie przez członków tej społeczności na dużą skalę działalności organizacyjnej. Na fali entuzjazmu powstało wiele stowarzyszeń zrzeszających jej członków. Władze polskie początkowo niechętnie odnosiły się do stosowania w nazwie organizacji terminu mniejszość niemiecka. Starannie zarysowano w prezentacji problemu obraz życia organizacyjnego tej społeczności po 1989 r., unikano też sytuacji nauczania języka ukraińskiego w województwie zachodniopomorskim. Analitycznej wiedzy dostarcza się o utworzeniu tzw. Uniwersytetu Otwartego upowszechniającego wiedzę o mniejszościach, istniejących od 2008 r. w Szczecinie. W prezentacji problemu dostarcza się bogatej warstwy informacji o podejmowanych przez ów podmiot działalności.

Ukazując relacje między instytucjami kultury (a w tym bibliotek) z mniejszościami podkreśla się relacje „swoich” i „obcych”, od relacji tych zależy kształt „patriotyzm”. Podkreśla się w przemianach tych wagę ich siły cywilizacyjnej (s. 261).

Problem mobilizacji etnicznej mniejszości ukazuje się na przykładzie Międzynarodowych Spotkań Zespołów Cygańskich, organizowanych od 1989 r. w Gorzowie Wielkopolskim. Przypomina się genezę spotkań oraz ich nośność dla społeczności romskiej. Utrwała on pozytywny wizerunek Romów w społeczności miasta, powoduje zmniejszanie się przejawów nietolerancji wobec tej społeczności. Obraz życia organizacyjnego ukazuje się też na przykładzie funkcjonowania Związku Romów Polskich z siedzibą w Szczecinku.

Wiedzy faktograficznej o mobilizacji etnicznej dostarcza się na gruncie prezentacji działalności szczecińskiego oddziału Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów, który ukonstytuował się 26 listopada 1950 r. jako jeden z 18 oddziałów ogólnopolskiej organizacji. Obecnie jest ich 16. Po 1990 r. organizacja wyszła ze swoją działalnością „na zewnątrz”. Jest jednak organizacją borykającą się z brakiem młodzieży. W prezentacji problemu ukazuje się najważniejsze formy aktywności towarzystwa, jakie ujawniły się po 1990 r.

Integralną część książki stanowi zamieszczona w niej *Bibliografia*. Wskazuje się w niej ty-

tuły publikacji odbijających stan i kierunki rozwoju mniejszości narodowych grup etnicznych w rzeczywistości europejskiej, polskiej, regionalnej (zachodniopomorskiej).

Wartość publikacji polega przede wszystkim na: 1. ukazaniu współczesnej kondycji kulturowej mniejszości i grup etnicznych w Polsce oraz przestrzeni zachodnioeuropejskiej; 2. określeniu mobilności etnicznej poszczególnych narodowości i grup etnicznych w Polsce; 3. ukazaniu meandrów życia mniejszościowego w przestrzeniach lokalnych na tle polskiej polityki mniejszościowej; 4. zarysowaniu regionalnego kontekstu polityki etnicznej, zwłaszcza w kontekście regulacji prawnych; 5. wskazanie na rolę edukacji w podtrzymywaniu odrębności narodowościowej i etnicznej poszczególnych społeczności.

Andrzej Chodubski

Rosja w procesach globalizacji, red. Stanisław Bieleń, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2013, ss. 318.

Uznając, że Rosja jest szczególnym uczestnikiem stosunków międzynarodowych nie tylko ze względu na swoją historię i geografę, ale także z uwagi na trudności z zakwalifikowaniem jej jako wielkiej potęgi. Pracownicy nauki w Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego podjęli się zadania ukazania jej udziału w procesach globalizacyjnych. Przyjmując stanowisko, że istnieje wiele sprzecznych interpretacji na temat jej aktywności i ról odgrywanych w stosunkach międzynarodowych, zaproponowali przegląd rozmaitych dziedzin, wobec których Rosja zajmuje określone stanowiska. Pozwala to ukazać fenomen Rosji na tle rozmaitych wyzwań i zagrożeń oraz aktywności w ich rozwiązywaniu.

Zauważa się, że zaangażowanie Rosji w procesy globalizacji jest uwarunkowane czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi. Do tych pierwszych należą przede wszystkim interes narodowy i strategiczne kalkulacje, dokonywane przez elity rządzące. Są one oparte na bogatym dziedzictwie mocarstwowym i imperialnym oraz mentalności narodu potrafiącego sprostać